

УДК 378.637.016:70.01(350)

ПИТАННЯ СЦЕНІЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ: ПСИХОЛОГО-АРТИСТИЧНІ ПАРТНЕРСЬКІ СТОСУНКИ

Раїса ВАЛЬКЕВИЧ (Кіровоград)

Постановка проблеми. Психолого-артистичні партнерські стосунки надзвичайно важливий аспект для дослідження та осмислення щодо подолання труднощів міжособистісних перпечій. Їх можливо визначити за допомогою сприйняття й оцінки зовнішніх ознак у поведінці людини, поняття й інтерпретації отриманої інформації, прогнозування дій та інтерпретації вчинків у спільній виконавській задачі. Взаєморозуміння у виконавському процесі є надзвичайно важким феноменом, де ефективність залежить від інформації, яку партнери отримують один від одного за умов зацікавленості обох та міри симпатії чи антипатії.

Аналіз досліджень і публікацій. Різні аспекти виконавської майстерності педагогів досліджували сучасні науковці, як-от: Е. Абдуллін, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський. Тематика нашого наукового пошуку доповнює дослідження названих авторів і уможливує вивчення питання виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва з огляду на готовність виховання у них сценічно-виконавської майстерності і формування психолого-артистичних партнерських стосунків.

Мета статті полягає в обґрунтуванні психолого-артистичних партнерських стосунків у контексті сценічно-виконавської педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Коли партнери знаходяться поруч, відчувають себе сильними, сміливими у власних проявах, сприймають один одного як гуманну людину, м'яку, доступну, чуйну. Приваблюють й притягуються своєю загадковістю, дивною незрозумілістю, неосяжністю в своїй внутрішній глибині, навіть заздрять самі собі, своєму відчуттю гармонії, але й водночас з острахом приховуються, тому що «для людини відчуття таких взаємовідносин, як правило, дуже рідкісне, і головне через повну психічну несхожість» [5, с. 56]

Партнер, що поруч, може злегка допомогти або зробити те, що не виходить, хоч витрачається набагато більше зусиль, пояснити явища через призму незвичного світобачення, показати навколишній світ під іншим, і тому цікавим кутом зору. Інший партнер може відчувати потребу в таких здібностях і можливостях, тим самим дозволяючи краще реалізувати себе. «На дуала не дивляться як на

кумира, поруч з ним самі відчувають себе королями і сприймають партнера як вагому, потрібну людину» [8].

Так відбувається доповнення – коли кожен в присутності партнера відчуває себе сильнішим, впевненішим, вправним, захищеним. Те, що робиться одним, іншим сприймається, як прояв виключно цінних і рідкісних здібностей, вмінь. Такі стосунки підходять, запалюють емоційно і викликають бажання бути активним.

Згодом підвищується самоповага, щодо інтересів і цінностей, яка проявляється не тільки в спілкуванні, а й у поведінці, вчинках. Поновлюються сили партнерів, зникає психічна втома. Людина стає спокійною й задоволеною тоді, коли її розуміють, помічають і дають саме те, що їй потрібно. «Усвідомлюється власна потрібність іншим людям. Відбувається вражаюче швидкий ріст особистості як в духовному, так і в морально-вольовому плані» [1, с. 31].

У взаємодіях з партнером, дуалом немає потреби пристосовуватися, як в інших стосунках. Дуал приймає Вас такими як Ви є і при цьому не зникає відчуття внутрішньої свободи, незалежності, самостійності, не має психологічного тиску. Доповнюючий дуал зовсім немає бажання виховувати, навчати, тобто вдосконалювати, цей процес відбувається автоматично, з охотою [2, с. 24].

Дуальні стосунки сприяють взаєморозумінню, партнери правильно та з відповідним тактом реагують на слова, інтонацію, міміку, прохання. Зацікавленість протилежністю визначає інтерес один одним, тому в спілкуванні це завжди приваблює.

Партнери практично не сваряться, не сердяться, але якщо все-таки непорозуміння трапляються, вони самі непомітно зникають. Частіше за все таке трапляється тільки на перших етапах спілкування. Якщо у партнера зіпсований настрій, то дуал і думки не буде мати, що докір відноситься саме до нього, незабаром один буде скаржитися, а другий заспокоювати, їх настрої не зіпсується. І при цьому чим більше спілкуються, тим спокійнішими й врівноваженими стають.

Стосунки можуть бути серйозно-діловими або жартівливими, але ніколи – зловними й агресивними. Люди поводять себе невимушено, спокійно, часто імпульсивно, безпосередньо, по душевному поштовху. Дуали не упадають один перед одним, не

нав'язуються, не намагаються показати себе з кращої сторони, а поводять себе природно, і якщо мовчать, то це не напружене мовчання і воно не руйнує відносин, партнери просто розуміють один одного без слів. З дуалом легко й приємно спілкуватися, в його присутності завжди цікаво, комфортно й затишно.

При постійному спілкуванні відбувається енергетичне взаємопідживлення, що підвищує життєвий тонус. Дуали, які живуть разом, мають стійкий імунітет, відчують себе не вимушено, вільно, як у дитинстві. Дуали ніколи не набридають один одному. Більш того, з часом все більше захоплюються. Навіть якщо на початку знайомства не виникла симпатія, при подальших взаємодіях проявляється інтерес, захоплення, яке переростає в стійке почуття. «І чим більше пізнають один одного, тим яскравішим стає їх захват, взаємне вдосконалення, росте довіра. Дивний ефект піднесення виникає після короткочасної розлуки. З часом партнери починають розуміти, як багато вони важать один для одного» [6, с. 19]. Дуалізована людина розкута для отримання інформації ззовні, вона не боїться себе проявити. Більш того – прагне цього.

Партнерські стосунки не тільки приємні, а й складні. Хоча протилежність у спілкуванні приваблює, але це психічно різні люди, тому потрібно слідкувати за кожним словом, кожним вчинком, бо вони сприймаються безпосередньо, відразу і не аналізуються. При спілкуванні важливі не слова а вміння вселити довіру, прихильність, спокій, тому велику роль відіграють інтонація, впевнений тон, і потрібний стиль: теплий, доброзичливий. Невідповідна інтонація й збуджений тон зашкоджують обом, тому що стосунки дуже відверті, криккі, найбільш чутливі і партнерам необхідно з обережністю поводитись, не травмувати тонку матерію гармонійних відносин [6, с. 20].

Для успішного розвитку партнерських стосунків, по-перше, повинна бути зацікавленість особистістю дуала. По-друге, важливо, коли партнери щиро вболівають і борються за спільні інтереси, або спільну виконавську справу.

На початку спільної діяльності у дуалів існує думка, що партнер все знає і вміє, але пізніше стає зрозуміло, що може робити той, хто доповнює, а що ні. Тому після періоду захоплення може виникнути розчарування.

Інколи важко сприймати точку зору іншого через різне бачення однієї й тієї ж ситуації, і коли кожен стоїть на своєму, може здаватися, що один партнер протидіє іншому, хоч насправді це не так. В таких ситуаціях

партнери дотримуються певної дистанції в спілкуванні, щоб зберегти свою індивідуальність. Тому для підтримання гармонії потрібне чуйне й уважне ставлення до іншого, розуміння потреб дуала, вміння проникливо слухати, вибачати слабкості, не ображатися через тимчасові непорозуміння. На початку спілкування стосунки можуть бути напруженими, іноді бажання партнерів не співпадають і навіть руйнуються. Але чим більше часу дуали разом і чим більше спільних програм – тим міцніші їх стосунки, які з часом розвиваються, вносять зацікавленість, гармонію, коли у стані емоційного доповнення розкривається повністю природжена суть виконавця.

Дуали можуть робити одну і ту ж справу, але внутрішня мотивація буде зовсім іншою. Виконавська діяльність супроводжується акторською грою і це надає натхнення, а постійне здивування й потрібні (не будь-які, а потрібні) схвалення запалюють партнерів емоційно. Діють вони злагоджено, активізуючи й врівноважуючи один одного. Один підхоплює ініціативу іншого, повертаючи її в потрібний момент, що підвищує результативність у виконавстві. Стороннім здається, що все робиться без особливих зусиль і що результат ніби впливає сам по собі. І як будь-який організм, котрий розвивається лише тоді нормально, коли його підтримують, так і в доповнюючих взаєминах – один партнер підтримує іншого, інакше не буде прогресу.

Проблему міжособистісного пізнання вітчизняній науці в 60-ті роки почав розробляти О. Бодальов, який поклав початок великому колу досліджень у галузі сприймання й розуміння людьми один одного. Було нагромаджено багато теоретичних та емпіричних даних, проведено масштабну роботу з їх систематизації, з відокремленням механізмів міжособистісного пізнання, таких як стерео-типізація, проекція тощо.

Аналіз цих та інших напрацювань з названої проблематики дає змогу констатувати, що характер взаємодії між людьми та її результати багато в чому залежать від того, як люди сприймають один одного, розуміють, відтворюють та інтерпретують поведінку, оцінюють свої можливості та інших учасників спілкування. У процесі взаємодії досягається взаєморозуміння чи непорозуміння, зростає здатність прогнозувати поведінку один одного чи виявляється неспроможність передбачити дію партнера зі спілкування. Усе це є наслідком чуттєвого адекватного або неадекватного відображення та розуміння партнерами один одного, недостатнього або

неправильного тлумачення інформації, що є в їхньому розпорядженні.

Складний процес міжособистісного пізнання можна описати за допомогою таких складових: «сприймання та оцінка зовнішніх ознак і поведінки індивіда; створення уявлень про його психологічні особливості й стани; оцінка цих уявлень та зіставлення зовнішніх ознак індивіда з особистісними характеристиками; розуміння та інтерпретація отриманої інформації; оцінка партнера в цілому; загальні умови вади; прогнозування дій і вчинків партнера; створення стратегії власної поведінки» [5, с. 35].

До цього процесу можна долучити ще й такі характеристики, як ухвалення рішення, прийняття партнера зі спілкування, його цілей, мотивів, установок. Ідеться, таким чином, не лише про розуміння іншого учасника взаємодії, а й про поділяння його думок, поглядів тощо. А це вже із царини взаєморозуміння, досягнення якого вважається внутрішньою основою й метою спілкування. Взаєморозуміння є надзвичайно складним феноменом, воно передбачає збіг, подібність чи співзвучність у різних людей поглядів на світ; розуміння цілей, мотивів, установок партнера зі спілкування; прийняття цілей, мотивів, установок іншого; взаємне прийняття самооцінки, своїх можливостей і здібностей; прийняття виконуваних стосовно один одного ролей; розуміння індивідуальних особливостей один одного; розуміння стосунків, які складаються й розвиваються між партнерами; взаємне прийняття способів розуміння партнерами один одного. Звісно, що названими ознаками не вичерпується все розмаїття поняття взаєморозуміння, водночас вони можуть бути взяті за основу в характеристиці цієї дефініції. Сприймання людьми один одного в ході спілкування, формування враження про індивіда можна вважати вихідною передумовою в його розумінні й пізнанні. При цьому зазначимо, що йдеться про сприймання людини людиною як про процес набагато активніший, ніж сприймання інших об'єктів навколишнього світу, який активізує розумові, вольові, емоційні процеси, частіше спонукає до дії, до осмислення себе та інших, до отримання знання. Безпосередній процес сприймання однією особою іншої починається із відображення зовнішності й поведінки і вже на цьому етапі той, хто спостерігає, певним чином оцінює зовнішні ознаки й робить деякі умовиводи (іноді несвідомо) про внутрішні психологічні властивості партнера зі взаємодії. При цьому за одними ознаками робиться висновок про расову й національну

належність людини, за іншими – про стать, вік, соціальну належність і рівень культурного розвитку, ще за іншими – про характерологічні особливості людини, її здібності, можливості виконувати ту чи іншу справу. Водночас за умов дефіциту часу та інтенсивного зростання комунікативної інформації, партнери зі спілкування змушені поповнювати брак даних і знань про іншого тією інформацією, яку дає їм перше враження. Звісно воно може частково чи цілком не збігатися з подальшими уявленнями про людину. О. Бодальов, розглядаючи перше враження як складний психологічний феномен, в якому поєднуються чуттєвий, логічний і емоційний компоненти, а також наявне емоційне ставлення й більш чи менш усвідомлювані й узагальнені оціночні судження, стверджує, що воно залежить від багатьох чинників, таких як досвід спілкування; особливості зовнішнього вигляду, поведінка людини, за якою спостерігають; ситуація, в якій відбувається пізнання іншої людини; власні особистісні якості того, хто спостерігає [7, с. 14]. Загальний особистісний зміст іншої людини встановлюється шляхом інтерпретації елементів зовнішності, поведінки та вчинків індивіда. В ситуації спілкування формування у свідомості людини образу іншої людини виникає як результат взаємодії та комунікації. За таких умов образ іншої людини виконує функції регулятора спілкування. При цьому інша людина постає перед партнером як особистість з певними характерологічними рисами, емоційними, вольовими, інтелектуальними властивостями, поведінковими можливостями. Розкриття цих властивостей є важливим завданням міжособистісного розуміння. Отже, вступаючи в партнерські стосунки, особистість повинна вчитися розуміти людей, намагатися емоційно відгукуватися на психічні стани: співчувати, співпереживати, разом радіти й сумувати, а також вибирати адекватні способи звернень, впливів. Поняття «розуміння» віддзеркалює здатність людини пізнати суттєве, істотне в іншій людині, розкрити його у зв'язках і у взаєминах з іншими партнерами. На розуміння інших людей здійснює вплив досвід спілкування того, хто намагається пізнати іншого. Розуміння людини людиною зумовлюється також завданнями взаємодії, особистими характеристиками учасників спільної дії (життєвим досвідом, рівнем розвитку самооцінки та ін.). Проникнення у внутрішній світ іншої людини — вкрай нелегке завдання, адже, як вже зазначалося, людині, котра сприймає іншу людину, як правило, дається лише її зовнішність. Тобто ми можемо

спостерігати за поведінкою, висловлюваннями, переживаннями, комунікативними можливостями індивіда тощо. Постають запитання:

- як за допомогою особливостей, які утворюють зовнішній образ і поведінку індивіда, проникнути у внутрішній світ людини?

- яким чином відбувається процес переходу міжособистісного сприймання в партнерство і в оцінку іншої людини?

У самому процесі розуміння розрізняють два рівні: перший, на якому відбувається усвідомлення цілей, мотивів, установок іншої людини, і другий, який характеризується здатністю прийняти ці мотиви, цілі, установки як власні. Натомість не всі дорослі люди здатні пізнати людину саме на рівні сприйняття її цілей, мотивів, установок. Ідеться про рівень взаєморозуміння, який передбачає, що кожен із партнерів взаємно розраховує не лише власні потреби, мотиви, цінності, а й відповідні запити іншого. Доведено, що становлення уявлення про себе, яке ґрунтується на основі уявлень про іншого, ефективно формується тоді, коли партнери взаємодіють, коли вони спільно ухвалюють програму виступів, складають план спільних дій.

На основі цих операцій у процесі спільної діяльності і спілкування формуються образи, поняття, уявлення, знання один про одного, які полегшують або ускладнюють партнерські стосунки. Успішне міжособистісне пізнання стає можливим лише тоді, коли партнери можуть усвідомити, зрозуміти й оцінити, ким є партнер у взаємодії, тобто проявити власну здатність проникнути у внутрішній світ іншого. Безперечно, для отримання тієї чи іншої інформації про людину можна використовувати тести. Водночас відомо, що немає тестів для вимірювання всіх характеристик людини. Отож їх не можна розглядати як єдиний інструмент дослідження особистості, враховуючи той факт, що тест певною мірою обмежений. Це ж саме слід сказати і про експертні оцінки, які також відіграють роль зовнішнього критерію. Пошуки підходів, котрі допомогли б глибше зрозуміти проблему, ідуть в різних напрямках (осмислення всієї сукупності труднощів, що стоять на шляху партнерських стосунків; детальне вивчення здібностей партнера

сприймання, за допомогою яких партнер сприймання описує самого себе, раніше знайомих осіб, стосунки між собою та об'єктом сприймання). Як важливий чинник підвищення точності сприймання іншого партнера дослідники називають одержання зворотного зв'язку, що допомагає скорегувати прогнозування поведінки партнерів. На підвищення перцептивної компетентності спрямовані спеціальні прийоми емоційно-психологічного тренінгу, із рольовими артистично-виконавськими завданнями.

Висновки. Таким чином, коли в партнерстві враховуються психологічно-артистичні завдання, здійснюються образні конструювання то більш точно виявляються необхідні здібності що до партнерства та дуальних стосунків виконавців. Відбувається вражаюче швидкий ріст особистостей як в виконавському, в духовному, так і в морально-вольовому плані. Успішне партнерське, міжособистісне пізнання стає можливим лише тоді, коли люди можуть усвідомити, зрозуміти й оцінити, ким є партнер у взаємодії, тобто проявити власну здатність проникнути у внутрішній світ іншого.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 320 с.
2. Зимняя Н.А. Психология. – М., 1991. – 431 с.
3. Зеркин Д. П. Основы конфликтологии. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1998. – 436 с.
4. Крижанская Ю. С., Третьяков В. П. Грамматика общения. – 2-е изд. – М.: «Смысл», «Академический проект», 1999. – 289 с.
5. Марченко А. Л. Проблемы успешного спілкування. – Львів, 1990. – 362 с.
6. Ломов Б. Ф. Общение и социальная регуляция поведения индивида // Психологические проблемы социальной регуляции поведения. – М., 1976. – 218 с.
7. Немов Р. С. Психология. Книга 1: Основы общей психологии. – М., Просвещение, 1994. – 461 с.
8. <http://readbookz.com/book7174/5642.html>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Валькевич Раїса Андріївна – професор кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Кіровоград-ського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми вокальної педагогіки і виконавства.